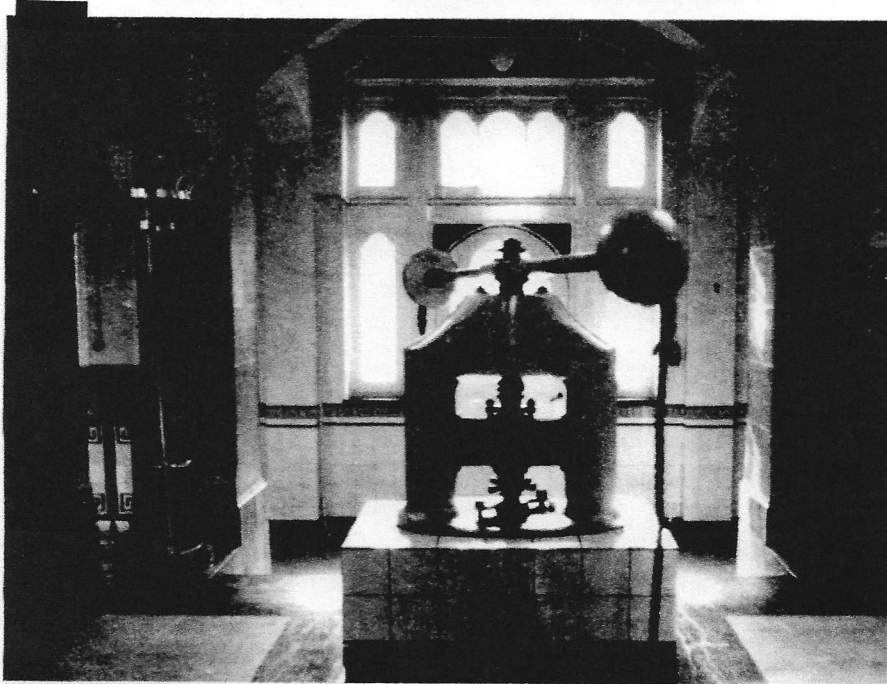

De proefslag van de rijksdaalder van 1841 anders bezien

door J.J. v.d. Meulen

In het beroemde handboek van Jacques Schulman: "Nederlandse munten van 1795 tot 1975", 1) wordt onder nummer 517 een proefslag van de rijksdaalder 1841 getoond. Door de conservator van het Museum van 's Rijks Munt, de heer A.A.J. Scheffers, wijzer gemaakt, zullen we u aantonen dat er meer aan de hand is dan een simpele proefslag.

Voordat we ingaan op de details, moeten we allereerst de term

proefslag definiëren.

1. Volgens J. Schulman zijn proefslagen muntstukken die bij wijze van proef geslagen zijn ter beoordeling van de kwaliteit door bevoegde personen, bijv. het College van Raden en Generaal-Meesters der Munt, Minister van Financiën, de vorst enz. Deze proefstukken kunnen uit diverse metalen bestaan, maar ook wel uit papier of karton. Deze proefslagen zijn uiteraard uniek.

2. Een proefslag kan ook gemaakt zijn om aan te tonen dat het (de) stempel(s) van goede kwaliteit is (zijn).

3. Een proefslag kan ook gemaakt zijn om aan te tonen dat de muntpers goed werk levert.

Deze bijdrage zal aantonen dat de proefslag van 1841 tot de laatste categorie behoort. Allereerst iets over de mechanisering van de muntslag in ons werelddeel.

In den beginne werden de munten werkelijk geslagen, een bekend gegeven mag ik aannemen. Rond 1670 wordt de schroefpers of balancier in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden ingevoerd. Als u een bezoek brengt aan het Museum van 's Rijks Munt te Utrecht (beslist de moeite waard!), dan kunt u zo'n balancier

in volle glorie zien.

In het begin van de negentiende eeuw komt een nieuwe ontwikkeling in de gemechaniseerde muntslag door Diedrich Uhlhorn uit Grevenbroich. 2)

Diedrich Uhlhorn werd geboren op 3 juni 1764 te Bockhorn bij Oldenburg in het Duitse Ost-Friesland. Zijn vader was boer en schrijnwerker. Zoonlief is in vele zaken geïnteresseerd, maar niet in het boerenbedrijf van zijn vader. Hij is een uitvinder. Zo maakt hij een kijker en het daarvoor benodigde glas en lenzen maakt hij zelf. Hij bouwt zonnewijzers en construeert een klok met houten tandwielen.

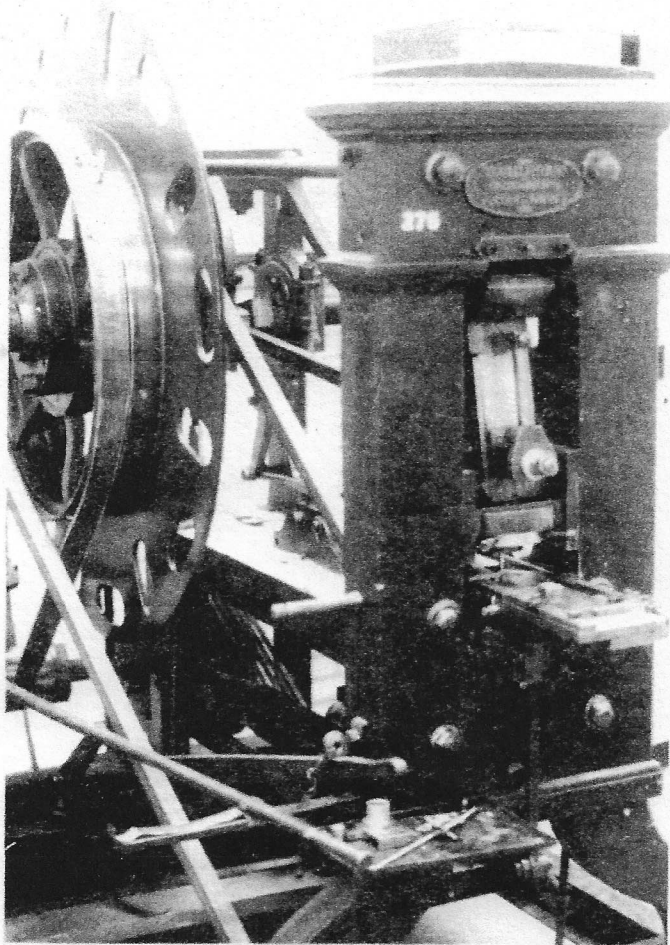
Zijn moeder ziet de begaafdheid van hun zoon en doet dan ook vaak een goed woordje voor deze 'nietsnut' bij zijn vader die geen enkele waardering heeft voor de malle fratsen van zijn oudste zoon. In 1794 barst dan eindelijk de bom: vader Uhlhorn ontfermt zijn zoon en zet de luilak uit huis. Voor Diedrich zit er dan niets anders op om te gaan trouwen om verzorgd te worden.

Veel heeft hij niet verdiend, dus veel aardse goederen heeft het jonge paar niet. Maar dat is niet erg, des te meer ruimte is er voor de "snuisterijen" van Diedrich. De koopman Thomas ziet wel wat in de jonge man, hij verkoopt wel eens wat en de mensen vinden de maaksels ook wel mooi. Ze zijn goed afgewerkt.

Diedrich heeft dus wel wat van zijn oude heer geleerd. Veel verdient hij er niet mee maar hij wordt er wel bekend door. In het jaar 1797 wordt hij aan het hertogelijke hof te Oldenburg benoemd tot hofmechanicus met een jaarsalaris van 200 Reichsthaler. Als aardige bijkomstigheid kan daarbij de vrije toegang tot de hertogelijke bibliotheek gerekend worden. Dat is weer goed voor de theoretische kennis die hij zo nodig heeft. Hij blijft uitvinden.

Een lakenscheermachine en nog veel meer zaken. Samen met de koopman Thomas reist hij eens naar het zuiden, het Rijnland in. Als hij daar de rijke huizen ziet, schrijft hij aan zijn broer: "Hier moeten wel allemaal miljoenairs wonen".

Hij vestigt zich dan in Greven-

broich en met behulp van Thomas bouwt hij een textiel fabriek en een machinewerkplaats. De zaken gaan goed. Op een gegeven ogenblik heeft hij 150 mensen in dienst. In 1810 krijgt hij van Napoleon voor zijn vele uitvindingen een gouden medaille en 350 francs. Napoleon verlaat het toneel en de Pruisen treden nu op. In 1817 moet Diedrich in de Munt te Dusseldorf een machine repareren. Hij komt, ziet en keurt de machine af. Hij maakt een andere die veel betere munten produceert. Zijn machine werkt zo goed dat in korte tijd alle Duitse munthuizen op zijn persen over gaan. Dat gebeurt zo omstreeks het jaar 1820. Duitsland is dan nog een lappendeken van staatjes en er zijn dus veel munthuizen. Het is deze man die te maken heeft met de proefslag van 1841. De oude Uhlhorn sterft in 1837 te Grevenbroich en junior volgt zijn vader op. Ongeveer dezelfde tijd staat de Nederlandse Munt voor een gigantische taak. In het Nederland van die dagen circuleerden nog volop de provinciale munten uit de 17e

en 18e eeuw, versleten, gesnoeid en gehavend. De munten die in de begin periode van het Koninkrijk der Nederlanden waren geslagen, waren alle in de oude sok verdwenen.

Het oude geld gaat weg. En dat kan, door de uitvinding van het boertje uit Bockhorn. Diedrich was

bekend in de Nederlanden. Muntmeester Y.D.C. Suermondt had in 1821 al een Uhlhorn muntpers gekocht. 3)

Dat oude provinciale geld moest opgeruimd worden. Geen kleinigheid, het gaat om zo'n 130.000.000 munten, ja werkelijk 130 miljoen stuks, en dat is heel veel! De muntpers van Uhlhorn kwam heel goed van pas bij deze operatie. Uhlhorn junior is een goede koopman die graag verkoopt. Hij heeft nog meer potentiële klanten die hij moet overtuigen dat zijn pers goed werkt en daar heeft hij de Hollanders bij nodig.

Hij vraagt aan de toenmalige

muntmeester Poelman hem hierbij behulpzaam te zijn. Poelman vraagt aan zijn superieuren verlof en krijgt deze op 24 juni 1841. Waar gaat het nu om? We laten muntmeester Poelman aan het woord: "... om van de gelegenheid gebruik te maken, welke mij door de Heer D. Uhlhorn, fabrikant in muntwerktuigen te Grevenbroich, nabij Furth (op den grooten weg tusschen Dusseldorp en Gulik) gelegen, was aangeboden, om ene door hem vervaardigde en weinig tijds tevoren voltooide (voor de Russische Keizerlijke Munt te Jekaterinenburg, tot het slaan van 3 kopeken bestemde) muntpers, van de zelfde soort en samenstelling als die welke in de jaren 1821 en 1823 door wijlen zijn vader, uitvinder dezer muntpersen aan de Utrechtse Munt waren geleverd".

6) Muntmeester Poelman gaat daar dus heen met een tweetal paren stempels "op de middellijn van de grootste onzer muntspicien, den zilveren standpenning van 2 1/2 gulden en de voorzijde van dit stuk met Zr., Ms. beeldtenis aan den enen kant en aan den anderen

een op de voorgenomen proefmunting toepasselijke opschrift in een krans bevattende". Op weg naar Grevenbroich wordt Poelman "begeleid door den kundigen Munt-Direktor bij de Koninklijke Pruisische Munt te Dusseldorp, de Heer Noelle, van daar naar de fabriekplaats van den Heer Uhlhorn die onze komst verwachtte. De bezigtiging dezer belangrijke inrigting en meer bijzonderlijk van de aldaar opgerigte muntpers en de toebereidselen tot de proefmunting en de volvoering derzelve, in het bijzijn van enige daar belangstellende personen, hielden ons dezen dag met de meer genoegen bezig daar de proef aan de verwachting voldeed. ...Van de geschiktheid van dit werktuig tot het munten van onze grootste stukken kunnen de proefstukken in zilver en koper welke ik de eer heb gehad aan UHoogedelgestrengte te vertonen, getuigen. Zij zijn volkomen en met kracht uitgemunt, zodat het graaveersel die scherpte en zuiverheid heeft, welke de sierlijkheid van het stuk en de duurzaamheid van het afdruksel bevorderen".

Daarna prijst de muntmeester nog een paar voordelen van de nieuwe muntpers aan. Hij vermeldt ook dat de prijs onveranderd is sinds 1823 maar "de kosten van inpakken, verzenden en oprigten zijn voor rekening van de koper". "Daar de proefmunting goed uitviel, behoeft het voor U.H.E.G. geene verzekering dat de keuze van de stempels en opschrift der proefstukken den Heer Uhlhorn welgevallig was, terwijl hij er ook veel prijs op stelde eenige dezer stukken te bezitten, om die, als BEWIJZEN VAN DE VOLDOENDE WERKING ZIJNER MUNT-PERS NAAR BERLIJN EN PETERSBURG OPTEZENDEN". En hier is het bewijs dat de proefslag van 1841 in het handboek van J. Schulman, onder nummer 517 vermeld, hoort tot de derde categorie.

Noten

- 1 Handboek van de Nederlandse van 1795-1975, Jacques Schulman, Amsterdam 1975.
- 2 Van hand tot handje.... Een 134 jaar oude Uhlhorn muntpers, T.H. Eindhoven, Laboratorium voor omvormingstechnologie, vakgroep produktie technologie, Eindhoven, 1978.
- 3 Archief 's Rijks Munt, Notulen van de vergaderingen van het College Raden en generaal-Meesteren der Munt. (voortaan afgekort tot Not. R&G) Not.505 1 mei 1822.
- 4 Not. R&G d.d. 24 jun 1841.
- 5 Not. R&G d.d. 24 juni 1841.
- 6 Not. R&G d.d. 13 sept. 1841.

MEVIUS NUMISBOOKS INT. B.V.

Oosteinde 97 - 7671 AT Vriezenveen - Telefoon 05499-61322

LITERATUUR

- C003** De munten van België 1790-1990/J. de Mey & G. Pauwels. Editie 1990/1991, paperback, 132 pagina's f 18,50
- K017** HMZ Münzen-Banknoten-Schweiz-Liechtenstein 1798-1989. Katalog 1990, 96 bladz., 11 x 17 cm f 8,90
- M012** Catalog coins, medals, banknotes & stamps Israël No. 5-1990. Engels-Hebreeuwse taal, 88 pag., prijzen & afb. f 21,20
- M015** Orders and decorations of all nations-ancient & modern civil & military/ R. Werlich. Herdruk v.d. 1974 ed., harde kaft, 476 bladz., alle typen afgebeeld. f 212,—
- N040** A dictionary of ancient Roman coins/J. M. Jones. Vervolg op het werk van ancient Greek coins, harde kaft, 329 pag., vele illustraties die de behandelde onderwerpen ondersteunen. f 94,50
- T007** JNDA catalog of Japanese coins & banknotes. 1990 editie, paperback, 293 pag., illustr. in kleur en zwart/wit. Prijzen in Yen. Incl. pre-Meiji, cash coins, Korea, Manchuko etc. f 28,65
- X026** Standard catalog of world coins 1801-1990/Ch. L. Krause-CI.Mishler. 17e editie 1991, paperback, 1920 pag., prijzen in US\$ voor meerdere kwaliteiten, oplage voor ieder jaartal etc. etc. f 99,—

Bestellen door overmaken van bedrag + f 5,— voor verzendkosten op postbanknr. 3608957 onder vermelding van bestelnummer(s).